

meget personligt farvet skær, således som det netop er tilfældet i Tacitus' skrifter. Skønt han vel ved, at historikeren bør være retfærdig over for fortidens mennesker, lader han f. eks. sine egne erfaringer under Domitians styre være bestemmende for sine vurderinger af de tidligere kejsere. Hans livssyn er bittert og hans stil »harsh and truculent« for at citere Symes gengivelse af det latinske »atrox«. Skønt spanier af fødsel og »homo novus« har han arvet hele den republikanske indstilling til herskeren, og karakteristisk nok har hans stil mange træk fælles med Sallustius', der af romerne selv oftere nævnes som pendent til Thucydides.

Læsningen af Dudley's bog vil sikkert være en glimrende indfaldsvej til denne spændende forfatter. Kyndigt og sikkert ledes læseren ind til væsentlige træk af hans forfatterfysiognomi, samtidig med at ingen side af romersk politik i 1. årh. e. Kr. lades uberørt. Noterne er i al væsentlighed henvisninger til Tacitus' eget forfatterskab, mens oplysningerne om den nyere historiske og historiografiske litteratur er sparsomme. Dette gør imidlertid ikke noget, da vi besidder Ronald Symes' brillante monografi: Tacitus I-II, Oxford 1958. Her finder den læser, der vil ind til centrum af den videnskabelige litteratur, herunder naturligvis også diskussionen om kilderne, et hjælpemiddel af meget høj karat, men omvejen via Dudley's bog kan i høj grad anbefales.

JENS ERIK SKYDSGAARD

RAMSAY MACMULLEN: *Enemies of the Roman Order. Treason, Unrest, and Alienation in the Empire.* Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1966. xii+370 s. 5 plancher. \$ 7.95.

Roms historie er ingen undtagelse fra den bekendte regel, at den historiske tradition skabes af og for sejrherrener; men som i så mange andre tilfælde har den senere tids forskning også for Roms vedkommende søgt at rette skævheden op. Det er imidlertid først med dette værk af den amerikanske historiker R. Mac Mullen, at de mange spredte fænomener inden for, hvad forfatteren kalder »Un-Roman Activities«, har fået en samlet behandling, og det er fristende for en anmelder at afstå fra enhver kritik for udelukkende at anbefale historisk interesserede at læse den klare, sobre og velunderbyggede fremstilling.

Kronologisk har forf. indskrænket sig til kejsertiden, og i de seks kapitler gennemgås først den republikanske tradition i senatet, som fandt udtryk i Cato- og Brutusdyrkelsen. Videre skildres filosoffers, magikeres, spåmænds og profeters betydning som udtryk for ideologisk opposition; når disse kapitler overlapper hinanden noget, er grunden den enkle, at de nævnte funktioner i løbet af kejsertiden forenedes mere og mere. Endelig handler de to sidste kapitler om uro i byerne og om »The Outsiders«, hvormed forf. sammenfatter urobevægelser i landdistrikterne fra røverbander og lokale oprør over kætteri og munkevæsen til de førklassiske kulturtraditioners genoplivelse i senantikken. Konklusionen, der måske er det mindst interessante i bogen, går ud på, at oppositionen – ganske ligesom statsmagten – udgik fra stedse lavere sociale lag. »Protest originated within whatever classes were dominant at different periods. Perhaps this is what we should expect« (s. 242).

Det skal indrømmes, at det er en broget samling fænomener, der her betegnes som »Un-Roman activities«, fra artikulert politisk opposition over lokal uro til alle de kultursvingninger, der kan samles under det vage begreb »fremmedgørelse«. Fælles for dem er netop kun, at de frembød en fare for det romerske system. For så vidt kunne man sige, at hele fremstillingen er ensidig, idet der savnes nærmere forklaring på, *hvorfor* de forskellige protesterende grupper følte sig fremmedgjorte over for imperiet. Men det måtte blive en ny bog, og der er næppe nogen idag, der er så kompetent til at skrive den som R. MacMullen.

TORBEN DAMSHOLT

JOHN W. BARKER: Justinian and the Later Roman Empire. Madison and London, The University of Wisconsin Press, 1966. xviii + 318 s., 8 plancher, 4 kort. \$ 5.00.

Bogen henvender sig til et bredt publikum og giver en meget god første orientering om Justinians regeringstid set i sammenhæng med den forudgående og følgende periode. For historikere, der har læst de samme standardværker som forf., bringer den intet nyt. Tværtimod forekommer fremstillingen uhyre traditionel, f. eks. når forf. samler Justinians religionspolitik og langtrukne opgør med Perserriket under overskriften »The Old Problems«, medens erobringerne i Afrika og Italien betegnes som »The New Projects«.

Det giver ikke ringere mening at se fordrivelsen af vandalerne fra det strategisk uhyre vigtige Karthago som en genoptagelse af det 5. århundredes politik og goterkrigene som en lang kæde af følgevirkninger heraf. Til gengæld rummer netop denne periodes østpolitik en række nye momenter, ikke mindst i forbindelse med stormagternes stigende engagement i Rødehavsområdet, således som det dristigt og provokerende er skildret i Franz Altheims bog *Entwicklungshilfe im Altertum* (Hamburg 1962).

TORBEN DAMSHOLT

SIBYLLE MÄHL: Quadriga virtutum. Die Kardinaltugenden in der Geistesgeschichte der Karolingerzeit. Beihefte zum Archiv für Kulturgeschichte, Heft 9. Köln, Böhlau Verlag, 1969. x + 190 s. Ill. 28 DM.

I middelalderens didaktiske og homiletiske litteratur har de fire kardinaldyder – *prudentia*, *justitia*, *fortitudo* og *temperantia* – spillet en ganske væsentlig rolle, men deres endegyldige indpasning i de moralske læresystemer er af forholdsvis sen dato. Skolastiken og tiggermunkeordenerne kunde dog også i denne henseende bygge videre på eller omforme traditioner fra ældre tid, først og fremmest fra karolingertiden. Forfatterinden har i sin bog, en omarbejdelse af en dissertation, forfulgt disse fire kardinaldyders vej fra antik morallære via kirkefædrenes, Gregor I.s og Isidor af Sevillas bibelexegese og opbyggelige skrifter til Alcuin, i hvis *ethica philosophica* de fik en bevidst og fastere funktion.

Trods det tilsyneladende meget snævre emnevalg har bogen en meget betydelig